

Kutu 2.2

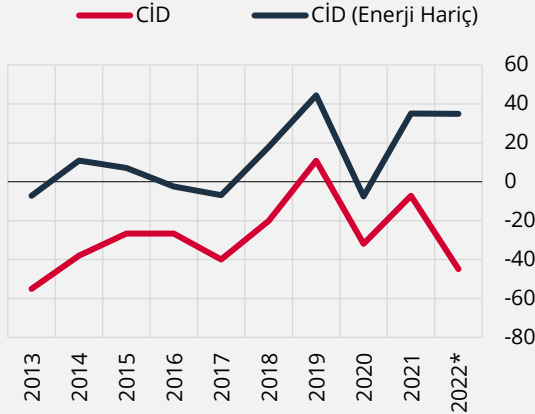
Son Dönem Enerji İthalatı Gelişmeleri ve Enerji Arzında Çeşitlendirme Politikaları

Cari işlemler dengesinin sürdürülebilir seviyelerde kalıcı hale gelmesi fiyat istikrarı için önem arz etmektedir. 2022 yılında enerji ithalatındaki hızlı artış cari işlemler açığının yükselmesindeki en temel etken olmuştur. Bu kutuda geçen yılda enerji dış ticaretindeki gelişmeler incelenmekte ve yakın dönemde devreye girecek olan ve orta vadede uygulanması planlanan enerji arzı çeşitlendirme politikalarının cari dengeye olası yansımaları tartışılmaktadır.

Son on yıllık dönem incelendiğinde, 2019 yılı haricinde cari işlemler dengesinin açık verdiği, ancak enerji hariç tutulduğunda cari dengenin genellikle pozitif alanda kalarak daha olumlu bir seyir sergilediği görülmektedir (Grafik 1). Bu görünüm, Türkiye'nin enerji ithalatçısı bir ülke olmasının doğal bir sonucu olmakla birlikte 2022 yılı enerji dengesinin cari işlemler dengesi üzerindeki olumsuz etkisinin geçmiş yıllara kıyasla çok daha yüksek olduğu bir yıl olarak dikkat çekmektedir. 2022 yılı kasım ayı itibarıyla 12 aylık birikimli enerji hariç cari işlemler dengesi 2021 yılı sonuna göre benzer seviyede kalmayı sürdürürken, enerji dahil edildiğinde cari işlemler açığı 2021'deki 7,2 milyar dolar seviyesinden 2022 yılı kasım ayında 45 milyar dolara yükselmektedir. Bu nedenle, 2022 yılı cari işlemler gelişmeleri değerlendirilirken enerji dış ticaret açığındaki ani yükselişin iyi anlaşılması önem arz etmektedir.

Enerji dış ticaret açığı 2021'deki 42,4 milyar dolar seviyesinden 2022 yılında 81,1 milyar dolara çıkararak tarihi yüksek seviyeye ulaşmıştır (Grafik 2). Enerji açığındaki söz konusu yükseliş, enerji ihracatındaki belirgin artışa karşın enerji ithalatının neredeyse iki katına çıkması sonucu gerçekleşmiştir. Enerji ithalatının milli gelire oranı 2013-2021 yılları arasında ortalama yüzde 5 olarak gerçekleşirken 2022 yılı üçüncü çeyreği itibarıyla yıllıklandırılmış olarak tarihi yüksek seviye olan yüzde 11'e yükselmiştir.

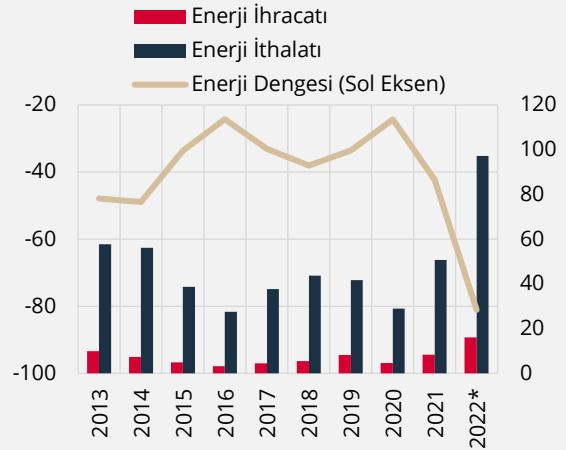
Grafik 1: Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB.

* 2022 yılı kasım itibarıyla 12 aylık birikimli veridir.

Grafik 2: Enerji Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)

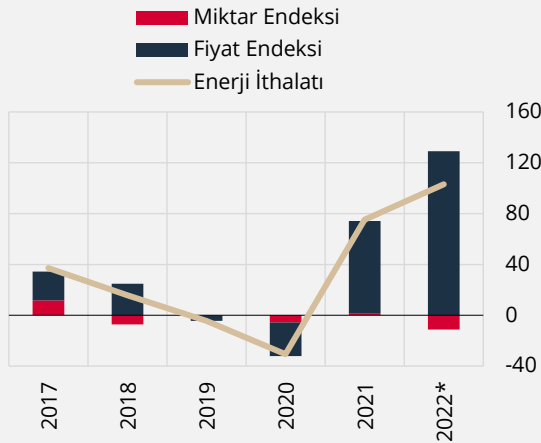
Kaynak: TÜİK.

* 2022 aralık ayı Ticaret Bakanlığı geçici verisidir.

Yıllar itibarıyla enerji ithalatındaki değişimler fiyat ve miktar bileşenlerine ayrıştırıldığında miktar değişiminin sınırlı olduğu, enerji ithalatındaki değişimlerin daha çok fiyat dalgalanmalarından kaynaklandığı görülmektedir (Grafik 3). 2022 yılında da enerji ithalatında görülen hızlı artışın nedeni enerji fiyatlarındaki ani yükseliştir. 2022 yılı ocak-kasım döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla, enerji ithalat miktarındaki yüzde 11,2'lik gerilemeye karşın enerji ithalat fiyatının yüzde 129,2 artmasıyla nominal enerji ithalatı artışı yüzde 103,1 oranında gerçekleşmiştir.

2021 ve 2022 yılında enerji fiyatlarında üst üste hızlı artışlar gerçekleşmiştir. Bu artışlar ardışık dönemlerde gerçekleşse de artışın kaynakları bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. 2021 yılında görülen artışta pandeminin etkili olduğu 2020 yılında düşük seyreden enerji fiyatlarının oluşturduğu baz etkisi öne çıkarken, 2022 yılındaki enerji fiyat artışlarında daha çok jeopolitik gelişmeler rol oynamıştır. 2021 ve 2022 yılındaki bu ayrışma enerji fiyat değişiminin alt kırılımlarındaki farklılaşmaya da yansımıştır (Grafik 4). 2021 yılında pandemi sonrası toparlanan enerji fiyatları petrol, doğal gaz ve kömür ayrımında daha homojen bir görünüm sunarken, 2022 yılında doğal gaz fiyatındaki artış yaklaşık yüzde 310 seviyesinde gerçekleşerek petrol ve kömür fiyatlarında görülen artışın oldukça üzerine çıkmıştır.

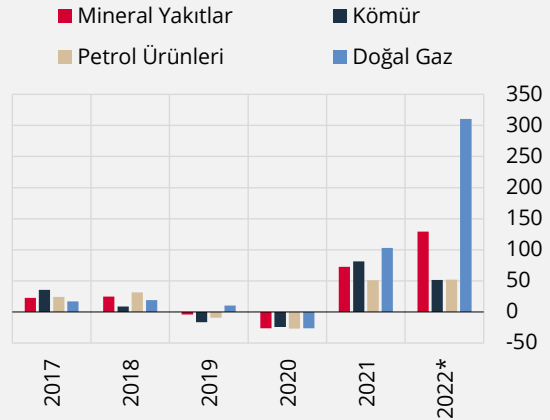
Grafik 3: Enerji İthalatında Fiyat ve Miktar Değişimi (Yıllık, %)

Kaynak: TÜİK.

* 2022 yılı ocak-kasım ortalamasının bir önceki yılın aynı dönem ortalamasına göre değişimidir.

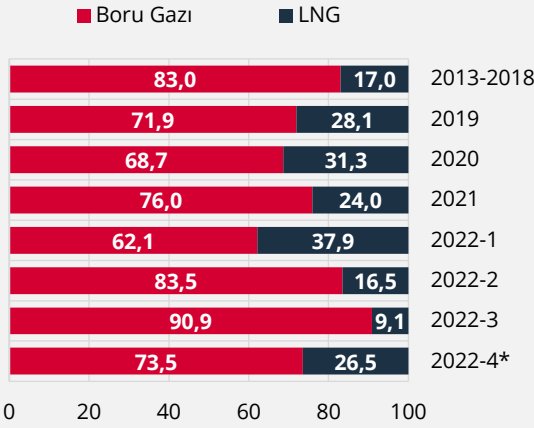
Grafik 4: Enerji İthalatında Fiyat Değişimi (Yıllık, %)

Kaynak: TÜİK.

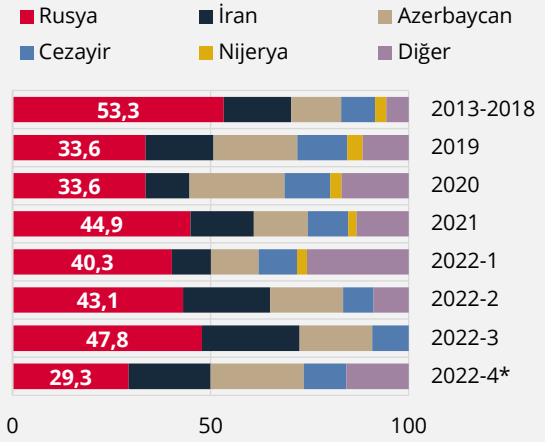
* 2022 yılı ocak-kasım ortalamasının bir önceki yılın aynı dönem ortalamasına göre değişimidir.

Cari işlemler dengesinin jeopolitik risklerle birlikte hızla yükselen enerji fiyatlarından belirgin oranda etkilendiği görülmektedir. Bu durum enerji ithalatında kaynak çeşitliliği yaratılması ve enerji arzında yerli kaynak oluşturulmasının önemini ortaya koymaktadır. Son on yıl içinde doğal gaz ithalatının türe göre dağılımı incelendiğinde 2013-2018 yılları arasında ortalama yüzde 17 olan sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) payı son yıllarda artmış, 2022 yılı son çeyrek itibarıyla yüzde 24,5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 5). Doğal gaz ithalatında LNG payının artması ülke dağılımına da yansımıştır. Doğal gazın LNG olarak alınması boru hattı olmaksızın alternatif ülkelerden doğal gaz ithalatını mümkün kıldığından son on yıldaki LNG payı artışı ülke çeşitliliğini de artırmıştır. Türkiye'nin doğal gaz ithalatı içerisinde en büyük tedarikçi konumundaki Rusya'nın 2013-2018 yılları arasında yüzde 53,3 düzeyinde olan payı, sonraki yıllarda belirgin biçimde azalmıştır. Enerji arzında sağlanan çeşitlendirme ile 2022 yılı son çeyreği itibarıyla Rusya'nın payı yüzde 29,3'e gerilemiş, diğer ülkelerin payı ise önemli ölçüde artmıştır (Grafik 6).

Grafik 5: Türlerine Göre Doğal Gaz İthalat Payları (%)

Kaynak: EPDK.

* 2022 ekim ayı itibarıyladır.

Grafik 6: Ünelere Göre Doğal Gaz İthalat Payları (%)

Kaynak: EPDK.

* 2022 ekim ayı itibarıyladır.

Doğal gaz arz güvenliğinde tür ve ülke esnekliğinin artırılmasının yanı sıra depolama yoluyla tedarik süresi esnekliğinin sağlanması da önem taşımaktadır. Depolama sayesinde zaman esnekliğinin yaratılması, fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkilerini azaltabileceği gibi enerji arzında gerçekleşebilecek aksaklıklara karşı da tampon oluşturmaktadır. Bu kapsamda Silivri'de yer alan doğal gaz depolama tesisinin 3,2 milyar metreküp olan kapasitesi geçtiğimiz yılda 4,6 milyar metreküpe çıkarılırken, Tuz Gölü'nde yer alan tesisin ise 1,2 milyar metreküp olan mevcut depolama kapasitesinin 2025 yılında 5,4 milyar metreküpe artırılması planlanmaktadır. Silivri ve Tuz Gölü depolama tesislerinin mevcut depolama kapasitesi yıllık tüketimin yaklaşık yüzde 10'una karşılık gelmekte, planlanan artırımla ve enerji ihtiyacının ekonomik büyüme ile orantılı olarak artacağı varsayımı altında söz konusu kapasitenin yüzde 15-16 seviyelerine çıkması beklenmektedir.

İthalatta tür, kaynak ve zaman esnekliğini artırmanın yanı sıra enerjide dışa bağımlılığı azaltmak da enerji arz güvenliğini sağlamanın bir başka yoludur. Son dönemde Karadeniz havzasında yapılan doğal gaz rezervi keşifleri de enerji tüketiminde yerli kaynak kullanımını artırma imkânı sunmaktadır. 2023 yılının ikinci çeyreğinden itibaren günlük 10 milyon (yıllık yaklaşık 3,5 milyar) metreküp yerli doğal gaz üretiminin planlandığı düşünülürken söz konusu yerli kaynağın doğal gaz tüketimini yıllık olarak yüzde 6 oranında karşılayabileceği ve enerji ithalatını yılın son üç çeyreğinde yaklaşık olarak 2 milyar dolar azaltıcı yönde etkileyebileceği tahmin edilmektedir. Orta vadede günlük üretim kapasitesinin artırılarak toplam yıllık üretimin 15-20 milyar metreküpe ulaştığı bir senaryoda ise yerli kaynağın yıllık doğal gaz tüketimini karşılama oranının yüzde 30 civarına yükseleceği öngörülmekte ve mevcut fiyat seviyeleri varsayımı ile enerji ithalatını 11-12 milyar dolar civarında azaltacağı hesaplanmaktadır.

Enerji tüketiminde yerli kaynakların payının artırılması Türkiye'de üretimi gerçekleştiren yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılmasıyla da mümkündür. Elektrik üretiminde yenilenebilir enerjinin payı 2010 yılından bu yana hızla artarken fosil yakıtların payı azalmıştır (Tablo 1). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Türkiye Ulusal Enerji Planı'na göre gelecek iki yıl içerisinde özellikle güneş enerjisinin payında belirgin artış öngörülmektedir, 2035 yılına kadar elektrik üretiminin yarısından fazlasının yenilenebilir enerji ile gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Yenilenebilir enerjinin yanı sıra bir başka yurt içi kaynak olan nükleer enerji ile elektrik üretiminin 2023 yılında başlaması planlanmaktadır. Elektrik üretiminde nükleer enerji payının iki yıl içerisinde yüzde 4,9'a çıkması öngörülmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin Elektrik Üretiminde Kaynakların Payları (%)

	2010	2015	2020	2021	2022*	2023**	2025**	2030**	2035**
Termik	73.6	67.8	57.7	64.2	58.3	58.0	56.6	52.7	45.3
Kömür, Doğal Gaz, Diğer***	73.6	67.8	57.7	64.2	58.3	57.9	51.7	44.5	34.2
Nükleer	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	4.9	8.2	11.1
Yenilenebilir	26.4	32.2	42.3	35.8	41.7	42.0	43.4	47.3	54.7
Hidrolik	24.5	25.6	25.5	16.7	21.6	21.4	21.5	19.4	17.3
Rüzgâr	1.4	4.5	8.1	9.4	10.0	9.8	10.1	11.9	17.7
Güneş	0.0	0.1	3.6	4.2	4.4	5.1	7.4	11.5	16.5
Diğer	0.5	2.0	5.1	5.5	5.8	5.8	4.4	4.5	3.2

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.

* Gerçekleşme tahminidir.

** Program.

*** Fuel-oil, motorin, LPG vb.

2022 yıl genelinde önceki seneye kıyasla yüzde 91,6 oranında artışla 97,1 milyar dolar olarak gerçekleşen enerji ithalat faturasının 2023 yılında enerji fiyatlarında beklenen gevşeme eğilimi çerçevesinde düşmesi beklenmektedir. Orta Vadeli Program hedefleri ile paralel olarak 2023 yılında GSYİH büyümesinin yüzde 5 olarak gerçekleşeceği ve enerji talebinin birim büyüme esnekliğine sahip olduğu varsayımı altında, 2023 yılı enerji faturası enerji fiyatlarının yüzde 20 oranında gerilediği bir senaryoda 81,6 milyar dolar, yüzde 30 oranında gerilediği bir senaryoda ise 71,4 milyar dolar civarında hesaplanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, hesaplamalar yüzde 5 büyüme varsayımı ile 2023 yılında enerji ithalatının, fiyatlarda yüzde 20'den daha yüksek oranlı düşüş yaşanması durumunda Orta Vadeli Program'da açıklanan 85 milyar doların altında kalacağına işaret etmektedir. Bu sene içinde devreye alınacak yukarıda bahsi geçen yerli enerji kaynakları enerji ithalatını aşağı yönlü etkileyecek iken, kuraklık nedeniyle hidrolik enerji ile elektrik üretiminde yaşanabilecek düşüş enerji ithalatı üzerinde yukarı yönlü risk oluşturabilecektir.

Özetle, 2022 yılında enerji hariç cari işlemler fazlası yatay bir seyir izlerken enerji ithalatında fiyat kaynaklı gözlenen kuvvetli artış manşet cari dengeye olumsuz yansımıştır. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmaların cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri, enerji arzı güvenliğinin kaynak, ülke ve zaman esnekliğinin sağlanmasının ve yerli kaynakların artırılarak enerjide ithal bağımlılığın azaltılmasının önemini ortaya koymaktadır. Karadeniz havzasındaki keşiflerin, doğal gaz depolama kapasitesi artırma çalışmalarının ve yenilenebilir enerji payını artırma hedeflerinin önümüzdeki dönemde cari dengeye sağlayacağı pozitif katkı artarak devam etme potansiyeli taşımaktadır.